

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

Fényes Ilona megbecstelenítése

Nemi erőszak és jogi vizsgálata a 19. század első felében

Készítette: Veres István

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 014 Középiskolai oktatás (Történelem)

Témavezető: Braun László

PhD, Docens

TARTALOM

Bevezetés.....	3
I. A nemi erőszak jogi kérdései	4
II. Erőszak a técsői malomban.....	7
III. A vizsgálat és a per	9
IV. Az ítélet	15
Összefoglalás	18
Felhasznált irodalom:.....	19

Bevezetés

A 21. században a női szerepek megváltozása során a társadalom egyre nagyobb figyelemmel fordul az egyenjogúság kivívásának küzdelmei irányába, amelyek bemutatják, milyen hosszú utat kellett megtenni a nőknek a korabeli hátrányos megkülönböztetéstől a mai egyenrangú elismerésig.

Jelen kutatás az erőszakos bűncselekmények és az áldozatok helyzetének rendkívüli nehézségeire világít rá. A nemi erőszak áldozatainak megpróbáltatásai, beleértve a bírósági eljárásokat és a társadalmi megítélést, sokszor traumatikus emlékeket idéznek fel bennük, és az ítéletek gyakran nem hozzák meg a várt megnyugvást vagy igazságot. A kutatás betekintést nyújt abba is, hogyan kezelte a törvényszék az ehhez hasonló vitás ügyeket, az erőszakos cselekményt elkövetőkre milyen büntetést szabtak ki.

A kutatás célja, hogy 19. század első felében íródott bírósági iratok alapján bemutassa a kor jogi helyzetét.

A kutatás első szakaszához primer forrásokat használtam fel. Ezek a források a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban megtalálható iratanyagok voltak. Megvizsgáltam a korban Técsőn nemi erőszakkal kapcsolatban lezajlott bírósági pereket, amelyekből megtudhatjuk hogyan zajlottak le ezek a perek. A kutatás során nehézséget okozott a kor kézírása, amely helyenként párosult a latin, valamint a jogi nyelvezettel is.

A kutatás következő szakaszában a témával kapcsolatos szakirodalmakat vizsgáltam meg. Ezek a szakirodalmak a nemi erőszak jogi helyzetét mutatják be, valamint olyan eseteket, amelyek nem Técsőn történtek, de szorosan kapcsolódik a kutatási témához.

Ezt a témát azért is érdemes kutatni, mert egyetlen per történetén keresztül számos társadalmi, erkölcsi és jogtörténeti kérdés kerül felszínre, amelyek ma is relevánsak lehetnek az igazságszolgáltatás, az áldozathibáztatás és a társadalmi egyenlőtlenségek megértésében.

I. A nemi erőszak jogi kérdései

Az erőszakos nemi bűncselekményekkel kapcsolatos eljárások mindig is érzékeny témának számítottak. Egyrészt azért, mert az erőszakot elszenvedőnek személyes és intim részleteket kellett megosztania a bírósággal és a nyilvánossággal. Másrészt az áldozat valahányszor elmesélte a történeteket, mindig felélénkültek benne a nem kívánt emlékek. Az ítélet nem feltétlenül kárpótolta az áldozatot, nem törölte el az emlékeket és nem tette semmissé a megbecstelenített személy számára az erőszakot.

Az erőszakkal elkövetett nemi közösülés és erőszakos fajtalankodás eseteit már a római jog is büntette, az úgynevezett *crimen vis* fogalmi körében. Büntetés alá esett az *adulterium* (házasságtörés), *stuprum* (a tisztességes hajadonnal vagy özvegygel való közösülés), a *lenocidium* (kerítés), az *incestus* (vérfertőztetés). Érdekes azonban, hogy a *concoabinatus* (ágyasság) *fornicatio* vagy *scortatio* (kéjnével való közösülés) azonban már nem volt büntetendő. Ha azonban a kéjnéssel is nemi erőszak történt, azt úgyszintén büntették.¹

A katolikus egyház a házasságot szentségnek tekintette, az állam pedig a társadalmi rend alapjának, a vidéki földművelés és a városi céhtermelés nélkülözhetetlen keretének, a polgárjog megszerzése feltételének; azaz a házasság volt a társadalom egyik alappillére.²

Az egyházi és a világi jog egyaránt szigorúan büntette ezeket a bűncselekményeket. Luther Márton még a házasságtörő férfivel szemben is halálbüntetést rendelt el. Az ítéletet a házasságra mint jogi tárgyra gyakorolt károkozás alapján hozták meg. Az állam a büntetés szigorúságát a házasság védelmével indokolta.³

A régi magyar jogban a házasság, valamint a nemi erkölcs elleni végrehajtott bűncselekmények körébe tartozó esetekkel szemben az ítélkezés már első királyunk törvényeiben is megjelent. Szent István Király Dekrétumainak Második Könyve 26. törvénycikke értelmében a bűncselekményt elkövetett személyre, a társadalomban betöltött szerepe ellenére, súlyos büntetés járt. A nemi erőszakról elsőként Szent László király dekrétuma rendelkezett, amely az erőszakos nemi bűneseteket egyenlővé tette a gyilkossággal, és ennek értelmében az elkövetőre halál várt.⁴

¹ A nemi erőszak büntetőjogi szabályozása. Fehér Lenke, Virág György. ÁJT, 2006/1. 31–35.

² Nemi erkölcs mint jogi tárgy? (Történeti aspektusok a magyar, a német és az osztrák büntetőjogban). Szomora Zsolt. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica. Főszerk.: Homoki-Nagy Mária. Szeged, 2006, 68/23. 8.

³ Uo. 8.

⁴ A nemi erőszak büntetőjogi szabályozása. Fehér Lenke, Virág György. ÁJT, 2006/1. 31–35.

A Praxis Criminalis⁵ 13. szakasza rögzítette az erőszakos meggyalázás cselekményét. E cselekmény passzív alanyai a leányok, a szűzek, az özvegyek és a férjes nők voltak, az elkövetőket pedig kard általi halállal büntették. További modernizációként jelent meg, hogy a szabályozás már a természet elleni fajtalanságra is kiterjedt, azaz a férfinak a férfival, a nőnek a nővel történő nemi érintkezésére is.⁶

A következő törvény a Constitutio Criminalis Thersiana volt, amelyet Mária Terézia 1768-ban deklarált. A dokumentum legsúlyosabb nemi bűncselekménye az erőszakos nemi közöszlenség volt, amelyet lefejezéssel szankcionáltak. A törvények alapján aki tisztességes hajadont, asszonyt vagy özvegyet erőszakkal vagy akarata ellenére megfosztott hajadoni vagy asszonyi becsületétől, az bűncselekményt követett el.⁷

A szankcionálásban nagy változást II. József büntető törvénykönyve, az 1787. január 13-i Sanctio Criminalis Josephina már nem halállal, hanem börtönnel, illetve kényszermunkával torolta meg. Új elemként jelent meg az a tény is, hogy a sértett kártérítési igényt támaszthatott az elkövetővel szemben. Emellett az elkövető bűnsegédjét minden további következmény nélkül meg lehetett verni.⁸

Előrelépés 1795-ben történt, amikor az erőszakos nemi cselekmények passzív alanyi körét kiszélesítették. Nemi erőszakkal vádolhatták a részeg, az őrült, a gyengeelméjű, az elmebeteg, az öntudatlan, és a tévedésben lévő nem tisztességes nőkkel, sőt férfiakkal szemben erőszakoskodókat. Ezután azonban visszalépést jelentett az 1827. évi törvényjavaslat, amely leszűkítette a passzív alanyok körét és csak az számított bűncselekménynek, amit a tisztességes nők sérelmére követtek el.⁹

A 18. század végén és a 19. század első felében történt erőszakos nemi bűncselekményeknek alig van nyoma a magyar igazságszolgáltatásban. Szegeden 1790–1848 között mintegy harminc ilyen eset fordult elő, amelyeknek közel a fele felmentéssel végződött. Békés vármegye törvényszékén ugyanebben az időben öt jogesetben merült fel az erőszakos közöszlenség vádja. Csanád vármegyében öt év alatt két ilyen jellegű bűncselekményt jegyeztek

⁵ Kollonics Lipót bíboros már 1689-ben javasolta, hogy Magyarországon is léptessék hatályba az Alsó-Ausztria számára 1656-ban kiadott Praxis Criminalist. A művet latinra fordíttatta és kinyomtatatta, majd szétosztotta az országgyűlés tagjai között. A javaslat azonban csak recepciónak (befogadás, átvétel) tekinthető, diétai elfogadásra sem került. A jogszabály eljutott a vármegyei törvénykezésig, s az ítélezésben a magyar bíróságok dokumentálhatóan alkalmazták. Szentiványi Márton jezsuita tudós Kollonics bíboros utasítására 1697-ben a Corpus Juris Hungaricihoz csatolta. <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/praxis-criminalis/> (Letöltés: 2024.12.15.)

⁶ Az erőszakos nemi deliktumok hazai szabályozásának történeti aspektusai. Czebe András. In: Diskurzus. Főszerk.: dr. Kálmán János. 3. évf. 2. szám, Győr, 2013. 3–4.

⁷ Uo. 3–4.

⁸ Uo. 3–4.

⁹ A szexuális erőszak. Merényi Kálmán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 116–120.

fel, ezek közül az egyik vérfertőzés volt.¹⁰ A Máramaros vármegyei koronavárosok egyikében, Técsőn 1775 és 1805 között összesen 11 hasonló eset volt nyilvántartva ami valószínűleg nem az ilyen jellegű bűncselekmények számát, hanem a nyilvánosság figyelmét felkeltő, eltitkolhatatlan helyzeteket jelentette.¹¹

¹⁰ Deviancia és bűnözés a 18–19. századi Magyarországon. Bató Szilvia. In: Deviancia konferenciakötet. Szerk.: Szegedi Eszter, Kovács Attila, Kriston Pálma, Marsi Gabriella. Szegedi Társadalomtudományi Szakkollégium, 6. kötet, 2011. 108–115.

¹¹ A máramarosi öt koronaváros levéltára. Csató György. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár–Beregszász, 2011. 29–73.

II. Erőszak a técsői malomban

Az erőszakos cselekményt Fényes Ilona szenvedte el. A lány ekkoriban 20 éves volt, ám nagyban különbözött a többi korabeli hajadon lánytól. A peres iratokban Fényes István, az áldozat apja azt állította, hogy Ilona a női munkát megvetette, helyett olyan feladatokat látott el, mint a férfiak. Érzelmi szempontból is jobban kötődött a saját neméhez, mint a férfiakhoz.¹² Azt, hogy Fényes Ilona valóban a lányokhoz vonzódott volna, nem lehet biztosan tudni, és ennek a per során nem tulajdonítottak nagy figyelmet. Az állítás a nyomozás során nem került vizsgálat alá. A saját apjától ezek a szavak nem vetnek jó fényt Ilonára, ugyanis a homoszexualitást a korban elég szigorúan büntették. Erre kitűnő példa Nagy Sámuel esete, amely a jelen perrel egyidőben zajlott le. 1820 márciusában Nagy Sámuel Bihár vármegye törvényszéke Csanádi Józseffel való paráznaság vétké miatt hóhér általi fővételre és megégetésre ítélték. Büntársát, Csanádi Józsefet a halálos ítélet alól felmentették, de másfél esztendőre börtönbe zárták és minden harmadik hónapban történő „pellengérre állításra és hóhér általi elvezetésre” ítélték.¹³

A bűncselekmény napján Györgyös Sárát a város időskorú református tiszteletes megkérte, hogy vigye el gabonáját a Sugatag malomba megőrölni. A lány elvállalta a tiszteletes úrtól kapott feladatot és megkérte barátnőjét, Fényes Ilonát, hogy tartson vele. A malomba érve először Sára adta át a malom molnárjának, Tóth Ferencnek az egy véka mennyiségű gabonáját. Miközben a malomkövek őrölték a gabonát, Tóth Ferenc erőszakoskodni kezdett Györgyös Sárával, aki ellökte magától a molnárt és felkapva a tiszteletes lisztjét kiszaladt a malomból. Miután Sára kirohant a malomból, a molnár és Ilona kettesben maradtak. Tóth Ferenc elvette a lány gabonáját majd megfogta a nyakánál fogva és a gabonával együtt felvitte a padra. Mialatt leörlődött a gabona, Tóth Ferenc megbecstelenítette Ilonát. A lány hiába kiabált és próbált szabadulni a molnár szorításából. Az erőszak után a megszégyenített lány elhagyta a malmot. Az erkölcstelen molnár nyugalmát végül Síró János kopogtatása zavarta meg, aki jól leteremtette a vele tiszteletlenül viselkedő és kötekedő molnárt. Az idős, ekkor már 81 éves Síró János azonban nem gondolta, hogy a nős és családos molnár megerőszakolta Ilonát. A lány, miután elhagyta a malmot, a révnél találkozott barátnőjével, aki érdeklődött, mit tett vele a molnár, mivel hallotta a barátnője sikolyát. Ilona pedig elmesélte a történeteket Sárának.¹⁴

¹² Kárpátaljai Területi Állami Levéltár. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 1.

¹³ Csókók a gözben. Tények és vélemények a homoszexualitásról, a homoszexuálisokról (büntetőperek és börtönriportok). Varga Attila Tibor. Szerzői magánkiadás, Budapest, 1991.

¹⁴ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 1–3.

A történet itt akár be is fejeződhetett volna, és talán soha nem szereztünk volna tudomást róla, ha a bűntettnek nem lett volna következménye. Egyes esetek ugyanis csak akkor kerültek a bíróság elé, ha annak lettek bizonyos következményei, vagy sokaknak a tudomására jutott.

Az egyik ilyen eset 1795-ben történt szintén Técsőn, amikor Német Erzsébetet idézték be kihallgatásra. A 18 éves hajadon az apja birtokán dolgozó egyik legénnyel jött össze titokban, és a negyedik együttlét után a lány terhes lett. A 24 éves fiú, Tarics István a kihallgatáson elmondta, hogy szerinte Német Erzsébet nem csak vele osztotta meg a kegyeit. A fiúnak azonban nem sok választása maradt. A viszony kiderülése után azért, hogy a lánnyal együtt elkerülje az ítéletet és a teljes megszégyenülést, feleségül vette Német Erzsébetet.¹⁵

Ilona esete abban egyezik Német Erzsébet ügyével, hogy itt is az együttlétet terhesség követte, és ez után került az ügy napvilágra. Ezzel tulajdonképpen a lány elvesztette legnagyobb értékét, vagyis inkább annak meglétének látszatát, a szüzességét. A lányok számára fontos volt jó erkölcsi életük (vagy annak látszatának) a fenntartása.¹⁶ Elvesztése esetén a lányok egy életen át viselték a következményeket: a barátnői kiközösítették, a férfiak könnyű prédának tartották, folyamatos bántalmazásban és megaláztatásban részesültek.¹⁷ Egy nehéz anyagi háttérrel rendelkező lánynak pedig különösen fontos volt. Anyagiak nélkül ugyanis párjának semmi más nem tudott adni, mint a síríg tartó szeretetét, megbecsülését és hűségét.¹⁸

¹⁵ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 844. 1–4.

¹⁶ Simon Katalin: Becsülettel és tisztességgel kiházásított leányok. Polgári menyasszonyok a 18. századi Magyarországon. In: Magyar menyasszony. Szerk.: Kiss Erika, Orgona Angelika, Simonovics Ildikó. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2023. 54–55.

¹⁷ Budai Lotti: A „lehullott párta” és a „megbotlott lány”. In: Magyar menyasszony. Szerk.: Kiss Erika, Orgona Angelika, Simonovics Ildikó. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2023. 184–185.

¹⁸ Simon Katalin: Becsülettel és tisztességgel kiházásított leányok. Polgári menyasszonyok a 18. századi Magyarországon. In: Magyar menyasszony. Szerk.: Kiss Erika, Orgona Angelika, Simonovics Ildikó. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2023. 55.

III. A vizsgálat és a per

Ilona édesapja, Fényes István a Técsői Városi Tanácshoz fordult igazságszolgáltatásért. Az édesapa kérelmében lánya ártatlanságát próbálta igazolni. Azt állította, hogy Ilona homoszexuális, ezért nem kívánja a férfiakkal való együttlétet. Ebből kiindulva pedig ki lehet zárni minden olyan vádat, amely azt tanúsítja, hogy a megbecstelenített lánya önként engedett Tóth Ferenc csábításának.¹⁹ Az apa ezen állítása a per során nem került vizsgálat alá és nem is vették figyelembe a tárgyalás során, így az állítás valóságát sem lehet megállapítani. A városi tanács a feldúlt édesapa kérelmére elkezdte az ügy kivizsgálását. A vizsgálat első szakaszában az eset közeli érintetteit kérdezték ki. 1817. december 9-én Bornemissza Gábor, a város jegyzője kihallgatta Fényes Ilonát. A lány a kihallgatáson részletesen elmesélte az erőszak körülményeit. Elmondta mit keresett a malomban, kivel ment és hogyan történt az erőszak. A jegyző továbbá szemügyre vette Ilonát, akin látszottak a terhesség egyértelmű jelei.²⁰

A vizsgálat december 18-án folytatódott Tóth Ferenc, a 32 esztendőes molnár kihallgatásával. A Sugatag malom molnárja erősen tagadta a vádakát, a lányról pedig undorral és megvetéssel beszélt.²¹ Két nap múlva a város főbírája, László András vette át az esetet és folytatta a vizsgálatot. Ezen a napon két tanút kérdeztek ki. Az első tanú Ilona 20 éves hajadon barátnője, Györgyös Sára volt, aki elmesélte, hogyan erőszakoskodott vele a molnár. Fényes Ilona ellen elkövetett erőszakot azonban nem tudta alátámasztani, mivel a malomból kiszaladva csak a lány sikolyát hallotta, de azt nem tudta, miért sikított, vagyis az erőszakot nem látta.²²

A vizsgálat második tanúja Síró János volt, aki a Sugatag malomban tartózkodott, amikor a lányok megérkeztek. Miután átadták a gabonát Ferencnek, ő elhagyta a malmot. Elmondása szerint fáért ment, és amikor visszatért, már nem találta a lányokat. Az idős János elmondta, hogy az egyik alkalommal véletlenül kihallgatta Györgyös Sára és Tóth Ferenc beszélgetését, amely a következőképpen folyt le:

– Miért mondhattad azon személy megrontását rám? - kérdezte Tóth Ferenc Györgyös Sárától, aki a következőt válaszolta:

– Hogy tagadhatja kend? Hiszen engem kívánt megrontani, de én erőszakkal ellöktem magamat a kend kezéből.²³

A beszélgetés megerősítette a vádat, miszerint a Sugatag malom molnárja megerőszakolta a técsői lányt. Talán ez volt az a beszélgetés, amelynek következményeként a

¹⁹ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 1.

²⁰ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 3–4.

²¹ Uo. 5–6.

²² Uo. 7–8.

²³ Uo. 8–9.

főbíró 1818. január 18-án kihallgatta Györgyös Sára édesanyját, az 53 éves László Zsuzsannát. László András a vizsgálat során arra volt kíváncsi, hogy mit mondott neki a lánya az esetről. Az asszony elmondta, hogy az egyik alkalommal Tóth Ferenc megjelent náluk egy fejkendővel. László Zsuzsanna érdeklődve megkérdezte őt, hogy menyasszonynak viszi-e azt a fejkendőt, amire a molnár erősen felnevetett, majd átnyújtotta ajándékát. Ferenc, amíg a házban tartózkodott, semmi olyat nem mondott, amivel erkölcstelen cselekedetére utalt volna. A látogatás után Györgyös Sára kikísérte az ezúttal kedveskedő molnárt, és hosszasan elbeszélgettek a kapuban. Sára édesanyja ezután megkérdezte a lányát, hogy miről beszéltek olyan sokáig, aki elmondta, hogy Tóth Ferenc egy véka gabonát ajánlott fel neki, amennyiben hallgat a történetekről.²⁴

Ezzel a vizsgálat első szakasza lezárult. A tanúk vallomásából egyértelműen lekövetkeztethető az erőszak valósága és a molnár bűnössége. A nyomozás második szakaszában azokat a tanúkat kérdezték, akik 1817 nyarán, az eset megtörténtének idején a malomban voltak és ismerték vagy ismerhették az érintett személyeket. A tanúk kihallgatására 1818. január 21-én került sor. A vizsgálatot László András főbíró és Kékesi László szenátor vezette.²⁵

Az első tanú a 38 éves Dorogi Mihály volt, elmondása szerint ő is a Sugatag malomba járt örölni 1817 júliusában, és ekkor látta Fényes Ilonát. Azt azonban nem látta, hogy Tóth Ferenc akár egy újjal is hozzáért, vagy kacérkodott volna vele.²⁶

A második tanúnak a 30 éves Dorogi Jánost idézték be, aki mint a büntetését letöltő rabként a város szénáját hordta-rakta a Sugatag malom mellett, és mintegy 3 hétig a malomban szállt meg. Emlékezett arra, hogy az egyik alkalommal látta Fényes Ilonát bemenni a malomba, de akkor többen is tartózkodtak ott.²⁷

A harmadik tanú a 73 éves Orosz Péter volt, aki az idős kora miatt már nem bírt dolgozni, így 1817-ben az egész nyarat a Sugatag malomban töltötte. Tóth Ferencsel azonban egyszer sem találkozott, Fényes Ilonát is csak egyetlen alkalommal látta a malomban.²⁸

A vizsgálat utolsó tanúja a 20 éves Csépes Háfia volt, aki 1817 nyarán a malom környékén kapált, de egyszer sem látta, hogy Tóth Ferenc bárkivel erőszakoskodott volna.

²⁴ Uo. 10–11.

²⁵ Uo. 12.

²⁶ Uo. 12.

²⁷ Uo. 12–13.

²⁸ Uo. 13.

Elmondása szerint, bár a malomba aludt, de nem tartózkodott ott sokat, mivel már kora reggeltől kint volt a mezőn. Fényes Ilonát a vizsgálat kezdetéig nem ismerte.²⁹

A peres eljárás végül 1818. január 29-én kezdődött el Técsőn.³⁰ Ekkoriban a földrajzi elhelyezkedése miatt Técső volt a koronavárosi törvénykezés központja.³¹ A felperest Egry Gábor, a Máramarosi öt koronaváros fiscalisa³² képviselte. Az alperes Tóth Ferenc técsői lakos, aki a peres eljárás ideje alatt szabadlábon lévő rab volt.³³ Az alperest a perben ügyvéd nem képviselte. Magyarországon ebben az időben az ügyvédfogadás nem számított általános jognak, az döntően a nemesi perek során érvényesült.³⁴ Valószínűsíthető azonban, hogy Tóth Ferencet a per során tanácsokkal látták el, mivel védelmében olyan érveket hozott fel, amelyet egy egyszerű, jogi tudással nem rendelkező molnár önmagától biztosan nem tudott volna.

A per elején a felperes ismertette az eljárás okát: 1817 nyarán Fényes István lánya, Fényes Ilona és Györgyös Sára a Sugatag malomba mentek gabonát őrölni, ahol a molnár, Tóth Ferenc először Györgyös Sárát próbálta megbecsteleníteni. Györgyös Sára azonban elfutott, ezután a molnár a nyakánál megragadta Fényes Ilonát, felcibálta őt a padlásra, ahol teherbe ejtette. Ezt követően a felperes átnyújtotta a törvényszéknek a bizonyítékokat:

1. Instancia (Fényes István kérvénye, folyamodványa),
2. Testimonialis (Villás János református tiszteletes írásbeli bizonyítványa az esetről, amelyben a felperes mellett foglalt állást),
3. Tóth Ferenc benevaluma (vallomása),
4. Fényes Ilona benevaluma (vallomása),
5. és 6. A hivatalos vizsgálatok jegyzőkönyvei.³⁵

Egry Gábor az 1522. évi törvény VI. cikkelyre, az 1526. évi törvényekre és a Praxis Criminalisra hivatkozva kérte a halálbüntetés kiszabását az alperesre.³⁶ Az ilyen büntetés végrehajtásának módja a 19. századra valamelyest humanizálódott és igyekeztek kevésbé kínzó módszereket alkalmazni. A korban legfőképpen az akasztást és a fővesztést használták a kiszabott ítéletek végrehajtására, tehát ezt kérte az ügyész a Sugatag malom molnárja számára.³⁷ A felperes ugyanakkor a per előrehaladtával nem ragaszkodott a vádlott kivégzéséhez, hanem

²⁹ Uo. 13.

³⁰ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 15.

³¹ A Máramarosi Koronavárosok. Igyártó Gyöngyi. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2005. 9.

³² fiscalis itt: a királyi perek gondviselője, ügyész.

³³ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 15.

³⁴ Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna. Osiris kiadó, Budapest, 1996. 172.

³⁵ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 15.

³⁶ Uo. 15.

³⁷ A halálbüntetés története Magyarországon. Kisnémet Judit. In: Magyar Rendészet. Szerk.: Németh Zsolt. Magyar Rendészet, Lucovida kiadó, 2015/6. 103–116.

követelte az általa okozott sérelmek megtérítését. Ennek az is oka lehetett, hogy maga a vád elég gyenge lábakon állt, hiszen az erőszakot senki sem látta. Ehhez képest az ítélet viszont igen szigorú lehetett volna. A vád gerince Györgyös Sára vallomására épült, aki azt állította, hogy hallotta Fényes Ilona sikolyát. A Sugatag malom molnárja a védelmét ennek megfelelően építette fel. Arról próbálta meggyőzni a törvényszéket, hogy Györgyös Sára vallomása csupán az erőszak gyanúját veti fel. A lány ugyanis nem látta az erőszakot, csak barátnője sikolyát hallotta, aki más okokból is elkiálthatta magát.³⁸

Az alperes a szigorú ítéletet nem akarta elfogadni, ezért minden vádat tagadott, és kérte a felperestől a tanúk hitelesítését. Érvelése szerint a vádlottat csak akkor lehet bűnösnek nevezni, ha bevallja tettét, vagy ha a tanúk azt, amit láttak és hallottak, hitelesítik.³⁹

Az alperes kérésére a felperes tanúi, köztük a legfontosabb, Györgyös Sára 1818. január 31-én hitelesítette vallomását. Sára a törvényszéknek bevallotta, hogy Tóth Ferenc egy véka búzát ígért neki, ha nem beszél a történetekről. Miután pedig látta, hogy ezzel nem tudja elhallgattatni a tanút, halálosan megfenyegette. A lány ezután sokáig nem merte elmondani, hogy mi is történt akkor a malomban.⁴⁰

Az alperes mindezeket az állításokat erősen tagadta és mindent elkövetett, hogy meggyőzze a bíróságot a maga igazáról. Igyekezett minden bizonyítékot megingatni. Érvelése szerint a vádat egyik bizonyítékra sem lehet alapozni. A megbecstelenített lány apjának a kérelmére azért nem lehet vádat építeni, mivel abban bármit le lehet írni, még azt is, ami meg sem történt. A felperes vallomása nem egyezik az alperes vallomásával, ezért tárgyi bizonyítékok hiányában nem lehet megállapítani, hogy melyik fél mond igazat. Egyedül Györgyös Sára tanúvallomására lehetett volna a vádat építeni és ez Tóth Ferenc számára is egyértelmű volt. Sára vallomását azzal próbálta hiteltelennek feltüntetni, hogy a Fényes Ilonával való szoros kapcsolata miatt elfogult és a két lány összebeszért ellene. Azzal érvelt, hogy egyedül Sára állítja az erőszakot, aki furcsa módon a törvényszék előtt beszélt csak zsarolásról, de a december 20-án tartott vizsgálaton még szó sem volt róla. László Zsuzsanna pedig Sára édesanyjaként természetes, hogy megerősítette lánya vallomását. Szerinte mindez csupán hazugság, és Ilonát más ejtette teherbe. A két lány pedig, hogy mentse a bőrüket, összefogtak ellene.⁴¹

³⁸ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 16.

³⁹ Uo. 16.

⁴⁰ Uo. 11.

⁴¹ Uo. 16–17.

Az, hogy a molnár érvelése mennyire volt meggyőző, a técsői főbíró egyik levele is bizonyítja. László András egyik 1818. március 23-án kelt levelében arról írt, hogy Tóth Ferenc saját meggyőződése szerint ártatlan és az ítéletet nem lenne helyes kiszabni rá.⁴²

A peres eljárás folyamata alatt, 1818. március 30-án megszületett Fényes Ilona kislánya, Sára, akit rövidesen meg is kereszteltek. A kislány keresztapja László Sámuel, a keresztanyja pedig Lajos Sára volt. A kis Sára törvénytelen gyerekként jött a világra.⁴³ Ezt azért fontos megjegyezni, mert az anyát ilyenkor felelősségre vonták. A felelősségre vonást nagyon jól szemlélteti Vági Mária esete, akit 1783-ban a törvényszék elé vittek. Az özvegyasszonynak jóval férje meggyilkolása után született gyermeke Révész Mihálytól. A férfi felvállalta a házasságon kívül született gyereket és kifizette a keresztelő költségeit. A bíróság a nőt parázñaság vétké miatt mégis harminc korbácsütésre ítélte.⁴⁴ Fényes Ilona esetében viszont nem történt ilyesmi. Tóth Ferenc tagadta, hogy a gyereknek ő lenne az apja, annak ellenére, hogy a születési időből kiszámítható volt a gyermek fogantatásának ideje. Fényes Ilona azonban nem sokáig érezhette az anyaság örömét. A kis Sárának az élete hamar véget ért, a gyermek ugyanis ismeretlen okokból április 6-án meghalt. A halál oka nem derült ki a dokumentumokból.⁴⁵

1818. április 4-én László András folytatta a nyomozást. A vizsgálaton részt vett hat tanútól azt kérték, hogy mondják el, mennyire erőszakoskodott velük a Sugatag malom molnárja. A kihallgatáson az egyik tanú nem ismerte a molnárt személyesen, egy másik, bár ugyan ismerte, de a malomba nem járt. A többi tanú beszámolt Tóth Ferenc erőszakos természetéről és házasságtöréseiről. A kihallgatáson a következő öt tanú vett részt.⁴⁶

Az első tanú Czáh Bodnárné Ányica (40 éves) volt, aki jól ismerte az alperest. Elmondta, hogy míg a malomban tartózkodott, többször is látta, hogy a molnár viccelődött az asszonyokkal. Az egyik éjjel pedig, amikor a malomban aludt, Tóth Ferenc bement hozzá és megpróbálta őt megbecsteleníteni, de ő elzavarta.⁴⁷

Második tanú Pál Mihály felesége, Czáh Anna (30 éves). Második tanúként ... hallgatták ki. A tanú elmondása szerint nem látogatta gyakran a Sugatag malmot, és Tóth Ferencet sem ismerte személyesen. Csupán egyszer járt ott Sófalusai Istvánnéval. Akkor azonban a molnár senkit sem becsstelenített meg.⁴⁸

⁴² Uo. 18.

⁴³ Uo. 21.

⁴⁴ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 506. 1.

⁴⁵ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 21.

⁴⁶ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 18.

⁴⁷ Uo. 18.

⁴⁸ Uo. 19.

Harmadik tanú Sófalusi Istvánné, Csont Katalin (32 éves). Ő is jól ismerte az alperest, de a malomban csupán kétszer volt, és Tóth Ferenc akkor nem tartózkodott a malom területén.⁴⁹

A negyedik tanú Piniczi János (16 éves), aki az alperest a malomból nagyon jól ismerte, ezenkívül a malomban is gyakran megfordult és sokszor látta, hogy Tóth Ferenc csapta a szelet a hölgyeknek. Az egyik este pedig megfigyelte, hogy Kusnyír Vaszlí né felment az alpereshez háltni.⁵⁰

Az ötödik tanú Poczó Ányica (17 éves), aki szintén jól ismerte a molnárt, és a malomban is gyakran megfordult. A férfi a tanúnak többször viccelődött, de többet nem engedett neki. A vizsgálat utolsó tanúja Poczó Julianna Piniczi Józsefné (20 éves), akivel az erkölcsstelen molnár számtalan alkalommal kötekedett, de a tanú nem ismerte az alperes valódi szándékait. Azt azonban látta, amint Tyutyunnét átölelte és megcsókolta, majd pedig Görbe Kusnyírnét is nyakon ragadta és megcsókolta.⁵¹

A tárgyalás utolsó napján, 1818. augusztus 3-án a vizsgálatban részt vett tanúk a törvényszék előtt hitelesítették a vallomásaikat.⁵² Fényes István mindezek után átnyújtotta a bíróságnak a kérelmét, amelyben követelte, hogy az alperes térítse meg a keresztelő és a temetés költségeit. A kiadások a következőket tartalmazta:

1. A gyermek kereszteléséért fizetett 24 krajcár,
2. A keresztszülőkre fordított 2 forint 18 krajcár,
3. Az öregasszonynak 3 forint,
4. A temetés költségei 13 forint 12 krajcár,
5. A gyertya költsége, amit a lánya betegsége miatt vásárolt 1 forint 12 krajcár,
6. A harangozónak a harangozásért 24 krajcár.⁵³

Később ezt a kérvényt is a perhez csatolták.⁵⁴ Ezt azért fontos kiemelni, mert a tárgyalási szakasz végén a per összegyűlt iratait becsomózták. Ezt a bíró tanúk jelenlétében végezte, amelyről jegyzőkönyvet kellett készíteni, és amely írományjegyzéket is tartalmazott. Miután a per anyagait összefűzték a felek újabb beadványokat már nem terjeszthettek elő. A bírónak az így összeállt anyagokból kellett meghoznia az ítéletet.⁵⁵

⁴⁹ Uo. 19.

⁵⁰ Uo. 19.

⁵¹ Uo. 19-20.

⁵² Uo. 14.

⁵³ Uo. 22.

⁵⁴ Uo. 23.

⁵⁵ Az Ordo judicarius pro omnibus tribunalibus et foris judiciariis Regni Hungariae praescriptus. Papp László. In: Miskolci Jogi Szemle, 2017/1. szám. 96.

IV. Az ítélet

Az ítélelhozatal 1818. augusztus 4-én megtörtént.⁵⁶ Az ítéletben fel kellett tüntetni a bíróságot és a felek nevét, a per célját és lényegét. A bíróság az ítéletben nem terjeszkedhetett túl a felperes követelésén, és döntésének világosnak kellett lennie.⁵⁷ A kihirdetésen jelen volt Técső főbírája László András, a vármegyei törvényszék táblabírája Darvay Gedeon, illetve a városi tanács tagjai közül: Bíró Mihály, Kékesi Gáspár, Bordás László, Kékesi János, Jana János és Kékesi András, ezenkívül Máramaros vármegye honorarius szolgabírája, Móríczy Imre és Mészáros János esküdt.⁵⁸

A törvényszék figyelembe vette a bizonyítékokat, elsősorban Györgyös Sára vallomását, amire maga a vád épült. Tóth Ferenc megvesztegetési szándékát Sára elhallgattatására, majd a tanú megfenyegetését. Emellett a bíróság figyelembe vette a kislány születéséből kiindulva, hogy a gyermek megfogantatásának ideje megegyezett azzal az időponttal, amelyet több tanú is megerősített. Végül pedig az is súlyosbította Tóth Ferenc helyzetét, hogy házasság létezésére számtalan alkalommal nyelgett, vagy követett el paráznaságot több férjes asszonnyal. Ennek ellenére tárgyi bizonyítékok hiányában Tóth Ferencet a törvényszék felmentette az ítélet alól.⁵⁹

Hasonló esetekben a koronavárosi törvényszék az ítéletet általában korbács vagy pálcaütésben határozta meg. 1801-ben Urbán Barbarát például azzal vádolták, hogy katonákkal töltötte az éjszakát és ezért 15 korbácsütésre ítélték.⁶⁰ Egy másik esetben (1782-ben) egy az Orosz Birodalom területéről Técsőre költözött férfi becstelenített meg egy técsői özvegyasszonyt. A nő férfit 30 pálcaütésre, míg az asszonyt, Dmiku Máriát (hiába akarata ellenére történt vele az erőszak) 15 korbácsütésre ítélték.⁶¹ A törvényszék azonban akkor is kiszabta az ítéletet, amikor a vádlott személy okot adott a szóbeszédre. Jó példa erre Munkácsi Erzsébet ügye. A 19 éves lányt egy kocsis ejtette teherbe. A fiatal lány azonban nagynénje tanácsára a bíróságon azt állította, hogy a 40 éves zsidó származású Ernyei Mihály követte el az erőszakot. Ez azért volt kézenfekvő, mert Munkácsi Erzsébet Ernyei Mihály és felesége házában lakott. A törvényszék a lányt 30 korbácsütésre, míg Ernyei Mihályt 25 pálcaütésre ítélte, amiért indokot adott a szóbeszédre.⁶²

⁵⁶ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 24.

⁵⁷ Az Ordo iudiciarius pro omnibus tribunalibus et foris iudiciariis Regni Hungariae praescriptus. Papp László. In: Miskolci Jogi Szemle, 2017/1. szám. 96.

⁵⁸ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 25.

⁵⁹ Uo. 25-26.

⁶⁰ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1035. 1-2.

⁶¹ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 489. 1-2.

⁶² KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 382. 1-16.

Tóth Ferencre azonban semmilyen szankciót nem szabtak ki, annak ellenére, hogy a per során nemcsak az erőszakosság gyanúja merült fel, hanem az alperes házasságtörést is elkövetett. A felperes tiszti főügyész nem volt hajlandó beletörödni az alperes számára kedvező ítélet meghozatalába.⁶³ Ebben az esetben a perben vesztes fél jogorvoslatot kérhetett a Királyi Táblától. A pert azonban még ezután is tovább lehetett volna vinni a Hétszemélyes Táblára, ahol a nádor elnökletével a királyi tábláról továbbvitt ügyeket tárgyalták.⁶⁴

A fellebbezés, bár általános érvényűnek tűnhet, de a korban nem volt alanyi jog, nem illetett meg mindenkit azonos tartalommal, az döntően csak a nemesi perekben érvényesült. Ezen az 1791. évi 43. törvénycikkely sem sokat változtatott.⁶⁵ Az említett törvény értelmében a főbenjáró büntetések esetében a halálra ítélt fél társadalmi hovatartozásától függetlenül adhatta be fellebbezési kérelmét a Királyi Táblához és onnan a Hétszemélyes Táblára. A vádlott akkor is beadhatta kérelmét, ha büntetése egyszerre kiadható száz korbács- vagy pálcaütés, esetleg háromévi fogság volt.⁶⁶ A fellebbezést az elsőfokon eljáró bírónál, az ítélet kézbesítésétől számított 14 napon belül kellett benyújtani. Ez a határidő jogvesztő volt, azonban a bíró a fél kérelmére azt újabb 14 nappal meghosszabbíthatta, ha a fél igazolni tudta, hogy a törvényes határidőn belül elháríthatatlan ok miatt nem tudja a fellebbezést benyújtani. A benyújtott fellebbezést a bíró az ellenérdekű félnek megküldte, akinek szintén 14 napja volt az ellenkérelem elkészítésére, majd a bíró az ügyet, annak teljes iratanyagával a felettes bíróságnak küldte meg.⁶⁷ Egry Gábor miután felterjesztette fellebbezési kérelmét, a törvényszék jóváhagyta és a per felkerült a Királyi Táblához.⁶⁸

A Királyi Törvényszék megvizsgálta a per iratait, az ítélet azonban ezúttal sem kedvezett a felperes számára. A Királyi Tábla szintén kevesellte a benyújtott bizonyítékokat, és 1823-ban az alperest felmentette az ítélet alól.⁶⁹

Az eljárás 1818. január 29-én vette kezdetét, és öt évig tartott. A felperes, Egry Gábor a máramarosi öt koronaváros fiscalisa, az alperes Tóth Ferenc, a Sugatag malom molnárja volt. A vád alapját Fényes Ilona és tanúk vallomásai képezték. Tóth Ferenc tagadta a vádat, a tanúk pedig ellentmondó vallomásokat tettek. A vizsgálat során kiderült, hogy Tóth Ferenc korábban

⁶³ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 26.

⁶⁴ Adalékok a büntetőbíráskodás 18. századi változásaihoz. Mezey Barna. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica. Főszerk.: Homoki-Nagy Mária. 81. kötet, 2018. 685.

⁶⁵ Fellebbezés a rendi korszak polgári perében. Papp László. In: Jog- és politikatudományi folyóirat. Főszerk.: Paczolay Péter. Szeged, X. évfolyam 1. szám, 2016. 52–58.

⁶⁶ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 789. 1–8.

⁶⁷ Az Ordo judicarius pro omnibus tribunalibus et foris judiciariis Regni Hungariae praescriptus. Papp László. In: Miskolci Jogi Szemle, 2017/1. szám. 97.

⁶⁸ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 26.

⁶⁹ KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350. 27–30.

is hajlamos volt nőkkel viccelődni és paráználkodni. Az eljárás folyamata alatt megszületett Fényes Ilona kislánya, Sára, de a kislány születése után nem sokkal meghalt. A gyermek halála és tárgyi bizonyítékok hiányában a törvényszék felmentette Tóth Ferencet az ítélet alól, annak ellenére, hogy a vád igen súlyos volt. A felperes nem fogadta el az ítéletet, és fellebbezési kérelmet nyújtott be a Királyi Táblához, követelve Tóth Ferenc halálos ítéletét, vagy a kártérítést Fényes Ilonának az okozott sérelmekért. A Királyi Tábla azonban úgy ítélte meg az ügyet, hogy a bizonyítékok nem elégségesek, és 1823-ban Tóth Ferencet újra felmentették az ítélet alól. Ezzel lezárult a per, anélkül, hogy a vádlottat bűnösnek találták volna.

Összefoglalás

Az erőszakos nemi bűncselekmények története hosszú múltra tekint vissza, már a római jogban büntették ezeket a cselekményeket. Az egyházi és világi jog szigorúan kezelte a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket, például Szent László törvénye a nemi erőszakot a gyilkossággal azonos súlyúnak tekintette. Mária Terézia törvényei még halálbüntetéssel sújtották az elkövetőket, míg II. József már börtönt és kényszermunkát alkalmazott, valamint kártérítést is lehetővé tett.

1818. január 29-én kezdődött a Tóth Ferenc molnár elleni per, akit azzal vádoltak, hogy erőszakot követett el Fényes Ilonán, és ennek következményeként megszületett egy gyermek, Sára, aki később meghalt. A vádat Egry Gábor, a máramarosi öt koronaváros fiscalisa képviselte. Tóth Ferenc tagadta a vádakat, a tanúk vallomásai pedig ellentmondásosak voltak, tárgyi bizonyítékok nem álltak rendelkezésre, így a koronavárosi törvényszék Tóth Ferencet felmentette.

A döntést követően Egry Gábor elégedetlen volt az ítélettel, és fellebbezett a Királyi Táblához, követelve Tóth Ferenc halálos ítéletét vagy kártérítést Fényes Ilona számára. Azonban a Királyi Tábla szintén elégtelennek találta a bizonyítékokat, és 1823-ban újfent felmentette Tóth Ferencet.

Az eljárás alatt figyelembe vették a vádlott korábbi erkölcsi botlásait – házasságkötésként többször paráználkodott –, de ez nem volt elégséges a bűnösség bizonyítására. A per végül öt évig tartott, és ítélet nélkül zárult, ami a korban meglehetősen ritka volt, különösen a koronavárosi törvényszékek szigorú gyakorlatát tekintve, ahol általában testi fenyítést szabtak ki. Ilona kártérítést nem kapott az őt ért sérelmekért és az eset életre szóló megrázkódtatást hagyhatott a fiatal lányon. A bűncselekmény bizonyítása akkor lett volna sikeres, ha valaki saját szemével látta volna az erőszakot. Ennek hiányában nem volt elég bizonyíték, hogy az alperest elítéljék.

A korszakban a női áldozatoknak rendkívül nehéz dolguk volt az igazuk bizonyításával. Ilona terhessége és a kis Sára születése, majd tragikus halála még inkább megnehezítette a helyzetet, hiszen a társadalom hajlamos volt a nők erkölcsi tisztességét is megkérdőjelezni.

Ez az eset nemcsak egy tragikus eseményt tár elénk, hanem a 19. századi joggyakorlat, a nők jogainak korlátozottságát. Ilona esete és a korábbi példák (pl. Dmiku Mária) rávilágítanak a nők kiszolgáltatottságára, akik gyakran váltak áldozattá, de ennek ellenére ők is büntetést kaptak „erkölcsi vétségeik” miatt.

Felhasznált levéltári források:

1. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár. A máramarosi öt koronaváros levéltárának iratai. Fond 61., opisz 1., odinicja zberihanja 382.
2. KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 489.
3. KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 506.
4. KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 789.
5. KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 844.
6. KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1035.
7. KTÁL. F. 61., op. 1., od. zb. 1350.

Felhasznált irodalom:

1. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica. Főszerk.: Homoki-Nagy Mária. Adalékok a büntetőbíráskodás 18. századi változásaihoz. Mezey Barna. 81. kötet, 2018.
2. A Máramarosi Koronavárosok. Igyártó Gyöngyi. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2005.
3. A máramarosi öt koronaváros levéltára. Csatáry György. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár – Beregszász, 2011.
4. A nemi erőszak büntetőjogi szabályozása. Fehér Lenke, Virág György. ÁJT, 2006/1.
5. Csókók a gőzben. Tények és vélemények a homoszexualitásról, a homoszexuálisokról (büntetőperek és börtönriportok). Varga Attila Tibor. Szerzői magánkiadás, Budapest, 1991.
6. Deviancia konferenciakötet. 6. kötet. Szerk.: Szegedi Eszter, Kovács Attila, Kriston Pálma, Marsi Gabriella. Szegedi Társadalomtudományi Szakkollégium, 2011.
7. Diskurzus. Főszerk.: dr. Kálmán János. Az erőszakos nemi deliktumok hazai szabályozásának történeti aspektusai. Czebe András. 3. évf. 2. szám, Győr, 2013.
8. Jog- és politikatudományi folyóirat Főszerk.: Paczolay Péter. Szeged, 2016. X. évfolyam 1. szám.
9. Kisebbségkutatás. Szerk.: Cholnoky Győző. Lucidus kiadó, 8. évf. 2.szám. 1999.
10. Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna. Osiris kiadó, Budapest, 1996.
11. Magyar menyasszony. Tanulmányok. Szerk.: Kiss Erika, Orgona Angelika, Simonovics Ildikó. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2023.
12. Merényi Kálmán: A szexuális erőszak. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.

13. Miskolci Jogi Szemle. Az Ordo judiciarius pro omnibus tribunalibus et foris judiciariis Regni Hungariae praescriptus. Papp László. 2017/1. szám.
14. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica. Főszerk.: Homoki-Nagy Mária. Nemi erkölcs mint jogi tárgy? (Történeti aspektusok a magyar, a német és az osztrák büntetőjogban). Szomora Zsolt. Szeged, 2006, 68/23.